

Kovai Melinda

„Számlálatlan forró csókkal”

Állambiztonsági megfigyelés a Kádár-korszak pszichiátriai kórrajzain¹

„Látom a szemem; rám nézel vele”²

A volt szocialista országok közéleti diskurzusaiban részben az állambiztonsági megfigyelés kapcsán felmerülő tematika irányítja a műtfeldolgozást. Az egykori állambiztonsági iratok kezelése, teljes körű vagy részleges nyilvánossága, kutathatósága, az érintettek tevékenységének teljes körű vagy részleges nyilvánosságra hozatala, erkölcsi megítélése, az ítélet elvi és gyakorlati lehetősége vagy lehetetlensége – és még részletezhetnénk az ügynökviták tartalomjegyzékét, de ezek lettek azok a kérdések, amelyekkel a múlt szóra bírható. Úgy tűnik tehát, az ügynök lett az egykor létező kelet-európai szocializmusok ikonja, az állambiztonsági megfigyelés pedig a diktatórikus társadalmi berendezkedés paradigmatisztikus modellje. Ennek a jelenségnek több oka is lehet, de bizonyos, hogy a „civil” ügynökök létezése és a „szocializmusok” állambiztonsága a mai perspektívából tiltott módon, sőt botrányosan sért olyan, amúgy is érzékeny határterületeket, mint köz/magán, privát/publikus, titkos/nyilvános. Az ügynökviták tétje részben épp e demarkációs vonalak legitim létezése és láthatóvá tétele (mint közérdek, személyiségi jog stb.), de másfelől az ügynökdiskurzusban éppen e viszonyok válnak (meg)vitathatóvá: az ügynök és a megfigyelés kapcsán felmerülnek mindazok a problémák, melyek e területek határait oly sérülékennyé teszik.

A megfigyelés gyakorlata, történeten akárhogy, önmagában problematikus, a kukkolástól a tudományos, orvosi, bűnügyi, állambiztonsági stb. megfigyelésig egyaránt valamiképpen átjárja, megsérti, meghatározza, vagy újrainrja a köz/magán határát. Az egyén privát szférája akkor válhat közérdeklődés tárgyává, ha az érdeklődés motivációit a közérdek legitimálja. Ilyen közérdek lehet az állam vagy a társadalom biztonsága, vagy a tudományos megismerés. A köz/magán határai azonban ezekben a gyakorlatokban is sérülékenyek, gondoljunk például a tudományos megfigyelés etikai problémáira, a térfigyelő kamerákkal kapcsolatos érvekre és szorongásokra, az adatvédelem bonyolult jogi szabályozására, és az ezzel kapcsolatos közéleti vitákra, vagy a polgári demokráciákban szinte rendszeres megfigyelési botrányokra. A megfigyelés gyakorlatai ezért mindig olyan ideológiákon alapulnak, amelyek definiálják a privát és a publikus tereit, viszonyát, valamint a két terület közötti átjárás feltételeit, elfogadható lehetőségeit. A megfigyelés a közérdekre való legitim hivatkozással, ideológiákkal igazolható, ennek alapján különítjük el a pusztavágytól (a magánérdektől).

1 A tanulmány *Politika, hatalom és tudás a Kádár-korszak pszichiátriai kórrajzain* című doktori disszertáció egy fejezete. A disszertáció alapjául szolgáló kutatás az egykori Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet (OPNI) kórrajztárának 1951 és 1967 közötti anyagát dolgozta fel. A kutatás az OPNI akkori vezetőségének engedélyével vált lehetővé.

2 József Attila: *Magány*. In: *József Attila összes versei*. Budapest, Szépirodalmi, 1975, 346.

A fenti megállapítások közhelynek tűnnek, a pszichiátriai kórrajzok kapcsán mégis szükségesnek éreztem leírni őket mint jól ismert játékszabályokat. Jelen esetben ugyanis a megfigyelés két olyan gyakorlata találkozik – az állambiztonság és a pszichiátria –, amelyek legitimációja állandóan megkérdőjelezett. Az állambiztonsági megfigyelés esetében valós és fiktív történetek (filmek, regények) sokasága kérdez rá arra, hogy hol húzódnak az államérdek és a magánérdek határai. Ezekhez a történetekhez nem is kell feltétlenül diktatórikus környezet. A polgári demokráciákban az állambiztonság ügynöke, Nádas Péter szavaival az „*erkölcsből felmentett*”, az a különös figura, aki állami megbízásánál fogva legitim módon sérthet privát és közszférát egyaránt. Tevékenysége „hivatalos igazolás” nélkül morálisan megkérdőjelezhető lenne. A pszichiátria esetében, anélkül, hogy itt részletesen kifejtsem e tudás-gyakorlat legitimációját megkérdőjelező tudományos és népszerű irodalom érveit, csak két területre utalnék, a hatósági elmeszakértelemre és a kényszergyógykezelés gyakorlatára. A pszichiátria (orvos)tudományosságának és hatáskörének kérdése e gyakorlatokban éppen a köz/magán tereimainak sérelme kapcsán merül föl. A hatósági elmeszakértelem a személyi közéleti kompetenciáját (ún. cselekvőképességét) kérdőjelezi meg, a kényszergyógykezelés pedig a magánszféra határait. Az államvédelem és pszichiátria esetében egyaránt működnek azok az ideológiák, amelyek e gyakorlatokat a közre hivatkozva igazolhatóvá teszik. Az állam esetében ez az alkotmányosság, a pszichiátria esetében pedig az orvostudományi objektivitás normája. Az illegitim határsértések esetén az államot többnyire diktatórikus működéssel vádolják, a pszichiátria esetében pedig az eljárás tudományosságát kérdőjelezi meg. Az állambiztonság és a pszichiátria találkozása már önmagában problematikus, mert eleve magában hordja a diktatórikusság, illetve a tudománytalanság vádjának lehetőségét. Örök kérdés, hogy egy orvos, ha az állambiztonság szolgálatában áll, vajon lehet-e „erkölcsből felmentett”; az pedig még csak nem is kérdéses – az orvostudomány részéről legalábbis –, hogy az állambiztonságnak nincs keresnivalója a pszichiátriai tudás területén, politikai vagy államvédelmi szempontok nem kaphatnak szerepet az orvosi gyakorlatban.

Esetünkben az állambiztonság és a pszichiátria a Kádár-korszakban találkozik: ott, ahol az utókor az ügynököt látja kulcsfigurának és az állambiztonsági megfigyelésben fedezi fel a diktatúra működésének modelljét. Az 1957 és 1964 között keletkezett politikai tartalmú kórrajzokkal kapcsolatban mégis erős túlzás lenne azt állítani, hogy az államvédelem ügynöke, vagy maga az államvédelem a főszereplő. A politikai célú, vagy egyéb megfigyelés motívuma sok kórrajzban megjelenik – például a pácienseket kémek üldözik, vagy környezetük őket tekinti kémnek. A civil vagy hivatásos ügynökök, a beszerzés, vagy az állambiztonság működés módja azonban csak néhány esetben válik központi tartalommal, és olykor nem lehet, vagy értelmetlen elkülöníteni ezeket a motívumokat a korszak más jellegzetes politikai tartalmaitól (pl. 1956-tól, vagy a Rákosi-korszakot idéző „kémhistóriáktól”). Az OPNI kórrajzain tehát a Kádár-korszak kezdetén – 1957 és 1964 között – az ügynök nem kulcsfigura. Lehetséges, hogy a „civil” ügynökök tematikája később, 1964 után került nagy számban a pszichiátria (az OPNI) látóterébe, de az is lehetséges, hogy valamilyen okból az állambiztonsági megfigyelés nem lett a korszak jellegzetes pszichiátriai témája. Miután az „ügynökhány” jelenségét nem tudom megmagyarázni, meg kell elégednünk azokkal a kórrajzokkal, amelyek a témában rendelkezésünkre állnak. A kisszámú eset azonban nem könnyíti meg az elemzést, a pszichiátria és a politika problematikus viszonya, az ügynök-megfigyelés tematika és a Kádár-korszak kapcsán felmerülő problémák megjelennek a kórrajzokon is.

Az utókor szemszögéből a diktatúrák állambiztonsági hatósága illegitim, mert az apparátus nem a köz, hanem ellenkezőleg, egy sötét diktatúra szolgálatában állt. Innen nézve az adott korszak titkosrendőrségének minden egyes intézkedése tiltott módon lépi át a

privát szféra határait, mert az ideológia, amellyel a határsértést a közérdekre való hivatkozással igazolja, hamis – valójában nem a közérdeket szolgálja, illetve nem az tekinthető közérdeknek, amit valójában szolgál. Az utókor szemszögéből vizsgálva tehát az állambiztonsági megfigyelés minden esete norma- és törvénysértő; akik különféle okokból, félelemből, meggyőződésből vagy megalkuvásból elfogadták a diktatúra jogelveit, maguk is közreműködtek e norma- és törvénysértésekben. Mindez a kórrajzok szereplőinek nézőpontjából csak azért fontos, mert az 50-es évek végén, a 60-as évek elején az állambiztonsági megfigyelés normatív hivatkozásai megváltoztak. A Rákosi-korszak politikai célpontjainak egy része (pl. a „jugoszláv kémek”) a Kádár-korszakban érdektelenné válik, sőt éppen a Rákosi-korszak bizonyos szereplői (a „sztálinisták”, a „személyi kultusz” működtetői, a koncepciók perек alkotói stb.) veszik át a helyüket.

A korabeli pszichiátria szemszögéből bizonyos állambiztonsági megfigyelések szintén norma(litás)sértők, azonban egészen más elv alapján. Itt nem a megfigyelés ténye és hivatkozási alapja, hanem a vélt módon vagy valóságosan megfigyelt személy nem felel meg a normalitás orvosi-pszichiátriai kritériumainak. A pszichiátria a korszak „hivatásos normalisaként” a maga medikális normalitás kritériumait azonban mindig az adott történelmi-társadalmi valósághoz igazítja, így hallgatólagosan feltételez és követ egy közmegegyezést a dolgok, jelenségek létezését és megítélését illetően. A politikai hatalomtól deklaráltan független pszichiátriai tudás tehát kénytelen valamilyen módon viszonyulni a (jelen esetben diktatórikus) hatalomhoz, e viszony pedig óhatatlanul normatív: elfogadó vagy elutasító.

Az alábbi esettanulmányban az állambiztonsági megfigyelés, a pszichiátriai tudás és a személy (egyén) találkozását vizsgálom. A kórrajzok elemzésével láthatóvá válik, hogy a Kádár-korszakban az állambiztonsági megfigyelés kapcsán mely tartalmak kerültek a pszichiátria látóterébe, a megfigyelés milyen sajátosságai váltak a normalitásról történő egyeztetés tárgyává, továbbá rekonstruálhatók e norma hivatkozási alapjai. A kórrajzok elemzése szempontjából így nem lényeges, hogy az állambiztonsági megfigyelés az adott esetben tény-e vagy fikció (ezt nem is tudjuk megbízhatóan eldönteni, hiszen *titkoszolgálatokról* van szó), nagyon lényeges viszont, hogy melyek azok a tartalmak, amelyeket a páciens és a pszichiáterek az állambiztonsági megfigyelés kapcsán „megvitatnak”. Az elemzés szempontjából szintén nem lényeges, hogy a páciens pozíciójába került személy megfelel-e valamilyen medikális normalitás-kritériumnak vagy sem, ahogyan az sem fontos, hogy a pszichiáterek megfelelően alkalmazták-e a kor diagnosztikai és terápiás eljárásait vagy sem. Nagyon lényeges viszont, hogy a pszichiáter mely politikai tartalmakat minősíti, a páciens milyen jelentést tulajdonít a vele kapcsolatban alkalmazott pszichopatológiának (diagnózisnak, terápiának), az adott politikai tartalom hogyan válik az orvos-beteg dialógus tárgyává.

Az alábbi esettanulmány páciens hőse az állambiztonsági megfigyelés kapcsán került pszichiátriai intézetbe. A történetben a megfigyelés és a megfigyelő státusa, valós vagy fikatív jellege válik kérdésessé. A páciens személyén keresztül a pszichiátria az állambiztonság megfigyelési technikáit kénytelen normalitás/patológia dimenzióba rendezni – a pszichiátria megfigyelési technikái alapján.

Számlálatlan forró csókkal

A páciens, akit itt M. Gábornak nevezek³, kórrajza szerint két alkalommal állt pszichiátriai kezelés alatt, 1956 elején és 1963 végén. A kórrajzhoz csatolt különféle dokumen-

3 A páciens és a történet más szereplőinek nevét, életrajzi adatait megváltoztattam. A páciens pozíciójába került személy anonimitásának hatékonyabb védelmében a személyes adatokat olykor olyan fikatív elemekkel helyettesítettem, amelyek az eset értelmezését nem befolyásolják, de az olvasó fantá-

tumokból arra lehet következtetni, hogy mindkét kezelés M. Gábor „állambiztonsági megfigyelése” kapcsán/miatt történt. „Megfigyelési ügyeiben” tehát a Rákosi- és a Kádár-korszak politikai rendőrsége egyaránt érintett. A kórrajz tanúsága szerint az állambiztonság ügynöke és célszemélye közötti viszony a két korszakban más-más módon ugyan, de erotizált. Bár a két korszakban az „állambiztonság” megfigyelői eltérő stratégiát követnek, a kórrajzból mégis rekonstruálható a megfigyelő-megfigyelt kapcsolat egy története. M. Gábor elbeszélése szerint az ötvenes években egy agresszív férfi, a hatvanas években egy gyengéd női „ügynök” „célszemélye”. Ezekben a történetekben az állambiztonsági megfigyelés az intimitás és az erotika olyan formáit teszi lehetővé, amelyek norma(litás) sértők, a pszichiátria értelmezésében kezelést igényelnek. De az értelmezés megfordítható: M. Gábor történetében az intimitás és az erotika az államvédelmi megfigyelés olyan formáit teszi lehetővé, amelyek norma(litás)sértők, ekként ugyancsak pszichiátriai kezelést igényelnek. Az állambiztonság és az erotika ebben az esetben is összekapcsolódik, s úgy tűnik, a pszichiátria ezt a kapcsolódást minősíti irreálisnak/illegitimnek.

Az alábbi történetben M. Gábor egyrészt az államvédelem, másrészt a pszichiátria „célszemélye”, az „államvédelem” célszemélyeként válik orvosi vizsgálat tárgyává. M. Gábor az államvédelmi megfigyelés olyan elbeszélését „viszi” a pszichiátria elé, amit az nem ismer el a valóság részeként. A történet alapján azonban a „valóság” éppen a titkoszolgálatok révén kerülhet idézőjelek közé. Az államvédelmi megfigyelés technikai apparátusa és személyzete lényegéből adódóan a kívülálló számára titkos, azonosíthatatlan, és többnyire láthatatlan. A pszichiátria egy ilyen apparátus „azonosítását” kérdőjelezi meg a normalitás nevében. A pszichiátria értelmezésében M. Gábor „megfigyelési” élményeinek „titkosságát” (más számára való hozzáférhetetlenségét) nem a politikai rendőrség speciális apparátusa, hanem a pszichózis „működésének” sajátosságai biztosítják. A „pszichiátriai ügy” éppen a köz és a magán találkozási pontján jön létre, M. Gábor akkor kerül a pszichiátriára, amikor állambiztonsági megfigyeltetésének „ténye” különféle okokból kikerül a megfigyelő-megfigyelt diád „intimitásából” és nyilvánossá válik. M. Gábor két fronton próbálja „privát” élményeit a nyilvánosság előtt legitimálni: „dekonspirálja” az államvédelmi megfigyelőt, azaz nyilvánosságra hozza megfigyeltetésének tényét és az ügynök személyazonosságát, valamint azt próbálja bizonyítani, hogy élményeinek „privát” jellege éppen az államvédelmi megfigyelés sajátosságaiból adódik. M. Gábor tehát egy olyan „valósággal” rendelkezik, amelynek érvényességét számára az államvédelmi megfigyelés, a pszichiátrián viszont a pszichózis ténye igazolja.

Az alábbi történetben a pszichiátria és a politika e találkozása kapcsán egyrészt kérdés, hogyan és miért kerülhet át az állambiztonsági megfigyelés élménye a „titkosságból” a hétköznapi realitás/legalitás világába; miféle tiltások tartják fenn, vagy kezdik ki a megfigyelő-megfigyelt viszony legitim módozatait. Másrészt ebben a pszichiátriai kórrajzban az a figyelemre méltó, hogy az államvédelmi megfigyelés reprezentációjában a magánszemély és a hatalom találkozása során az erotika és az intimitás olyan formája jön létre, amely éppen a megfigyelő és a megfigyelt közötti határookra (vágy/tiltás, privát/nyilvános, köz/magán) kérdez vissza.

A legközelebbi hozzátartozó

M. Gábort mentő szállítja a Lipótmezőre 1963 végén, az alábbi tisztiorvosi bizonyítvány kíséretében.

---

ziáját, feltételezésem szerint, eltérítik a kórrajzon szereplő adatoktól. A történet szereplői nem kitalált személyek, de személyüket illetően a valósággal való bármiféle egyezés a véletlen műve.

*„Tisztiorvosi bizonyítvány
M. Gábor szül. 19... Lakcíme...*

Nevezett a Mártírok u. 99. sz. alatti ideggondozó intézetnek 1963. december 18-án kelt igazolása szerint paranoid schizophreniában szenved. Adatai a következők: 1956-ban már kezelték elmeklinikán. 1956. január 16. óta észlelik a gondozóintézetben. 1962 októberében felesége jelenti, hogy kb. 1 éve külön főz magának, hetek óta nem lehet a lakásba bejutni. Válfélben vannak. 2 hónapja elköltözött. Ismételt védőnői látogatásnál ajtót nem nyit, a házfelügyelő szerint senkit sem enged be. 1963. 12. 17-én orvosi látogatásnál ajtó több biztonsági zárral van bezárva, bejutni nem tudunk. Házfelügyelő szerint éjjel hangosan zörög, kopog. (...)

Vélemény:

Előzmény és rendőri jelentés környezettanulmány után paranoid schizophreniában szenved, mentális úton, rendőri-tűzoltói segítséggel zárt intézeti elhelyezés szükséges.

Kiadva kórházba utalás céljából

Budapest, 1963. december 18.

Dr Király Péter

Ker. orvos

A kórrajz szerint M. Gábor a „felvételnél nyugodt, orientált, adatait bemondja”, „az osztályra ellenkezés nélkül bemegegy”, az orvos feljegyzi, hogy mivel a beteg egyedül él, lakásának kulcsa a Pauler u. 13. szám alatt lévő rendőrkapitányságon van. A kórlap borítóján a „legközelebbi hozzátartozó neve és címe” rovatban öv. Kreybich Miklósné név és a Pauler u. 13. lakcím szerepel.

A kórrajzból kiderül, hogy M. Gábor középkorú filmrendező, több játékfilmet készített a háború előtt. Az 1950-es évek elejéig a Filmgyár alkalmazottja volt. Ekkor azonban, mint „létszámfeletti”, elbocsátották, évekig nem volt munkája, a kórrajz keletkezésének idején, 1963-ban, rokkantnyugdíjas. Felesége a korszak neves színésznője volt, M. Gábor több filmjében is szerepelt, 1961-ben elváltak, az asszony elköltözött a közös lakásból. 1956-ban az idegklinikán kezelték, mert „durva hanghallucinációk kínozták”, jelenleg „egyedül él, egyetlen hozzátartozójának a kórlapkülsőn szereplő öv. Kreybich Miklósné, I. Pauler u. 13. szám alatti lakost tekinti, aki szerinte nem élő személy, hanem a »hallucináció« alapján menyasszonya, egyetlen barátja és szeretője.”

M. Gábor esetében tehát egy nő a pszichiátriai kezelés közvetlen oka, az orvosok és a páciens kapcsolatát elsősorban öv. Kreybich Miklósné személyazonossága kapcsán felmerülő kérdések és problémák szervezik. A kórrajz egészének tartalma különös. A pszichiáterek ugyanis feltehetően nem vették észre a betegfelvételi adminisztráció során, hogy M. Gábor legközelebbi hozzátartozójának lakcíme megegyezik a kerületi rendőrkapitányság címével (ahol a páciens lakáskulcsát őrzik). Továbbá a kórrajz fejlapján legközelebbi hozzátartozóként bejegyzett öv. Kreybich Miklósné a páciens szerint „hallucináció” (bár ez az ő nézőpontjából ugyan nem zárja ki a későbbi házastársi kapcsolatot). A kórházi adminisztráció tehát automatikusan vitathatatlan tényként kezelte M. Gábor legközelebbi hozzátartozójának létezését, ahogyan maga a páciens is. A „hozzátartozó” neve és „lakcíme” a kórrajz fejlapján változatlan maradt, noha a diagnózis és a terápia éppen a „hozzátartozói” viszony megbontására irányul. A „legközelebbi hozzátartozó” státusának e kettőssége a kórrajz fő témája a címlaptól a zárójelentésig: Kreybich Miklósné egyszerre „hallucináció” és valós személy, rendőr és civil, tünet és valóság.

Röviden összefoglalva a kórrajz tartalmát: 1963 végén egy középkorú férfit kényszerrel pszichiátriai osztályra szállítanak, mert képzeletbeli menyasszonyával él együtt, aki szerinte a politikai rendőrség ügynöke. M. Gábor az állambiztonsági megfigyelés egy olyan dimenzióját éli meg, amely a korabeli pszichiátria nézőpontjából abnormalis. Miután

azonban a pszichiátriai értelemben vett tünet éppen úgy özv. Kreybich Miklósné rendőr-nő egzisztenciájával kapcsolatos, ahogyan maga az állambiztonsági megfigyelés ténye, a kórrajz egy olyan paradox helyzetet dokumentál, ahol, a nézőponttól függően:

1. M. Gábor elbeszélése alapján özv. Kreybich Miklósné, az állambiztonság hálózati személye dekonspirálja magát, státusát és személyazonosságát elárulja M. Gábor megfigyeltnek;

2. M. Gábor dekonspirálja özv. Kreybich Miklósnét, az orvosoknak elárulja megfigyeltje személyazonosságát és egyúttal megfigyeltetése tényét;

3. az orvosok az „állambiztonság” (és a páciens) szándékával ellentétben meg akarják szüntetni az állambiztonsági megfigyelő-megfigyelt viszonyt;

4. az orvosok az állambiztonsági megfigyelés M. Gábor által elmesélt módját irreálisnak, betegség tünetének tartják – így az államvédelem rendőrnőjétől elvitatják a valóság státusát, a páciens és „özv. Kreybich Miklósné” viszonyát nem megfigyelő-megfigyelt, nem szerelmi és nem ügynök-célszemély kapcsolatként definiálják, hanem pszichózisként;

5. az elzárás és a kényszergyógykezelés aktusával az állambiztonsági megfigyelés és az életjátszi kapcsolat M. Gábor esetében norma(litás) sértővé válik, és ekként szankcionált.

Az alábbiakban ezt az összetett „helyzetet” rekonstruálok a kórrajz alapján: M. Gábor esete során miféle viszonyba kerül a páciens, az állambiztonság és a pszichiátria, milyen jelentést vagy jelentéseket kap az állambiztonsági megfigyelés, milyen következményekkel jár az az orvos-beteg kapcsolat, ahol a kezelés az „állambiztonsági megfigyelés” idézőjeles vagy idézőjelek nélküli (valóságosnak észlelt) mivoltára irányul.

„Előzmény és rendőri jelentés környezettanulmány után...”

Ahogy tehát a fenti tisztiorvosi jelentésben olvashatjuk, M. Gábor az elvált feleség, az ideggondozó védőnője és a házfelügyelő „feljelentése” nyomán, hatósági úton kerül a Lipótmezőre, a jelentés szerint azért, mert bizonyíthatóan „schizophreniában szenved”, noha M. Gábor nem számol be szenvedésről, s úgy tűnik, nem kért sem orvosi, sem egyéb segítséget. A zárt intézeti kezeléshez szükséges „schizophrenia” bizonyítékait egy nyomozáshoz hasonló eljárás során szerzi be a pszichiátria. Az elvált feleség „jelenti” az esetet a kerületi tanács tisztiorvosánál, a hatóság utánanéző, állt-e a leendő páciens korábban is zárt intézeti kezelés alatt, rendőri környezettanulmány készül, a kor szokásai szerint a házmester is informálódik, majd jelenti megfigyeléseit a tisztiorvosnak, végül az orvosok és a rendőrség a bizonyítékok alapján betörnek M. Gábor lakására és a pszichiátriai osztályra szállítják. A beszállításhoz szükséges „bizonyíték” M. Gábor korábbi pszichiátriai kezelése és diagnózisa, valamint az a tény, hogy nem fogad látogatókat, nem nyit ajtót sem a volt feleségnek, sem a házmesternek és a védőnőnek, továbbá a házfelügyelő szerint éjjel hangosan zörög, kopog. M. Gábor tehát „szkizofrén”-ként válik a pszichiátriai megfigyelés célszemélyévé. E kórrajzban leírt esetben a pszichiátria a (politikai) rendőrséghez hasonló módon működik: a leendő páciens tudta és beleegyezése nélkül megfigyelteti, tünetértékű „bizonyítékok” után nyomoz, majd a megfigyeltet akarata ellenére elzárja, és annak ellenére, hogy az nem számol be szenvedésről, kezelésben részesíti.

Ez az analógia a rendőrség és a pszichiátria között az elemzés nézőpontjából bár kézenfekvő, mégis önkényes: a kórrajz szövege szerint M. Gábor ugyan nem tartja magát betegnek, kéri, hogy engedjék haza, de nem tiltakozik a kezelés ellen, a kórrajz semmilyen módon nem tematizálja a pszichiátria és a rendőrség analóg működésmódját. Mindemellert azonban a pszichiátria, úgy tűnik, a rendőrséghez hasonlóan jogosult arra, hogy indokolt esetben megsértse az egyén privát szférájának határait: tudta nélkül megfigyelje, betörjön

a lakásába, elzárja stb. M. Gábor egy olyan intézmény foglyává válik, amely, az ő nézőpontjából, meg akarja szüntetni a kapcsolatot személye és az államvédelem ügynöke között, saját (orvosi) nézőpontjából pedig elvitatja az állambiztonsági megfigyelés tényét.

A kórrajz több dokumentuma a pszichiátria e sajátos működése folytán került az orvosok kezébe – feltehetően a páciens tudta nélkül. Hozzá tartozói a lakásba bejutva további bizonyítékokat kerestek M. Gábor „*schizophreniájára*”, így került levelezésének néhány darabja a kórrajz lapjai közé. A levelek egy része M. Gábor és Kreybich Miklósné házassági terveivel kapcsolatos, a vőlegény ír menyasszonyának eljövendő boldog közös életükről, valamint az ehhez szükséges hivatalos ügyek intézésével: özv. Kreybich Miklósné (!) ír a házfelügyelőnek lakcímbelentés, illetve lakáscsere ügyében. Szintén a kórrajzhoz csatolták M. Gábor 1955-ben írt levelét a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségéhez, amelyben részletesen megindokolja a Pártból való kilépését, valamint a Balassa utcai elmeklinika orvosának beszámolóját M. Gábor 1956-os pszichiátriai kezeléséről.

A csatolmányok és az első kórházi exploráció szerint tehát M. Gábor nem az 1960-as években került először pszichiátriai osztályra. Az első pszichiátriai kezelésről sajnos csak a későbbi kórrajzhoz csatolt rövid kórrajzkivonat áll rendelkezésünkre, M. Gábor ötvenes években kezdődő állambiztonsági megfigyeltetéséről pedig az MDP Központi Vezetőségéhez írt levélből értesülünk. Az 1956-os pszichiátriai kezelés három hónappal a levél kelte után kezdődött, ezért, némileg önkényesen és hipotetikusán ugyan, de a két szöveget tartalmilag összekapcsolom. Feltételezem, hogy az 1956-os kórrajzkivonatban lejegyzett, de részletesen nem tárgyalt „*paranoid doxasmák*” kifejezés a levélben részletezett állambiztonsági megfigyelés módjára vonatkozik.

M. Gábor kórrajza tehát két történetet közöl. A pszichiátria előzményként és következményként kapcsolja össze a páciens 1950-es években történt pszichiátriai kezelését és az 1963-ban történő „megfigyelési/szerelmi” ügyét. A páciens azonban csak részben hozza összefüggésbe az 1950-es években történt eseményeket jelenlegi – 1963-as élethelyzetével. M. Gábor és özv. Kreybich Miklósné (legyen bárki is) „kapcsolata” a páciens beszámolója szerint 1961-ben kezdődött, az ötvenes évek közepén történt, és a kórrajzhoz csatolt levélben „dokumentált” állambiztonsági megfigyelés kapcsán nincs szó a politikai rendőrség női alkalmazottjáról, de az 1956-os kórrajzkivonatban sem említene az orvosok ilyen tünetet.

Mindenesetre az 1955 végén írt levél és az 1956 elején történő pszichiátriai kezelés dokumentumai szerint M. Gábor, az állambiztonsági megfigyelés és a pszichiátria viszonya az 1950-es évek közepén kezdődött. Elsőként ezt, az ötvenes évek közepén „működő” kapcsolatot mutatom be, Kreybich Miklósné személyazonosságának problémakörére pedig ezt követően térek vissza.

„Ez az apparátus tagadja a művészpárok fokozottabb alkotóképességét”

Az 1956-os kórrajz kivonata szerint M. Gábort hat hónapig kezelték a Balassa utcai elmeklinikán „*schizophrenia hallucinatorica*” diagnózissal. A dokumentumból idézve:

„Beteget a Főorvos úr beutalása alapján vettük fel több mint egy éves pszichotikus anamnesissel. Felvételkor személyisége már teljesen rendezett volt, psychés folyamatok formai jellegű zavart nem mutattak. Tünetei előterében egyrészt jól compensált paranoid doxasmák álltak, másrészt auditív jellegű hallucinációk, ezen utóbbiak teljes realitással bírtak és doxasmatikus spherába voltak beágyazva.”

M. Gábor orvosai szerint ekkor, 1956 elején, több mint egy éve „*pszichotikus*”. Nem derül ki, hogy önszántából, vagy más módon került-e a klinikára, ebből a dokumentumból nem szól ki a páciens „hangja”, miután a kórházi zárójelentés alapján készült kórrajzkivonatról

van szó, itt csak a pszichiátria értelmezése áll rendelkezésükre. A hétköznapi nyelvére fordítva a fenti idézetet, annyit tudunk, hogy a páciens valóságosnak él meg olyan élményeket, melyeket orvosai nem tekintenek a valóság részének, továbbá M. Gábor ezekre az élményekre olyan magyarázatot ad, amelynek racionalitás-kritériumait a pszichiátria nem osztja, „doxaszmatikus spherának” tekinti. A féléves kezelést követően, 1956 nyarán, a beteg „nagyértékben javult állapotban” hagyta el a kórházat. A terápia, a kórrajzról idézve, „hosszú és intenzív insulin kúra” volt. A gyógyulás folyamata, az orvosok szavaival, a következőképpen zajlott:

„A kúra hatására az auditív érzécsalódások először doxaszmatikus feldolgozásukat, majd realitás értéküket veszítették el, később halkultak, ritkábbá váltak és fonémákból acusmák váltak. Mindazonáltal még előfordultak tagolt és kifejezett hallucinatív tartalmak. Ezért a kezelés komplettálására Largactilt adtunk, mellyel a tünetet minimumra redukáltuk. A kezelése hatására egyébként a beteg aktivitása lényegesen nőtt, érdeklődési köre tágult, érzelmileg harmónikusabbá vált, bár kis mértékben még vannak pseudohallucinációk, mégis úgy véljük, hogy további gyógyulás csak normál környezetbe való visszahelyezéstől várható.”

Az orvosi magyarázat szerint tehát a betegség tulajdonképpen „auditív érzécsalódások doxaszmatikus feldolgozása”, a beteg realitásként éli meg érzécsalódásait, majd ezek eredetére és egyéb sajátosságaira vonatkozóan hamis teóriákat alkot. Az inzulinral kiváltott mesterséges kóma hatására előbb az érzécsalódások téves magyarázata „szűnt meg”, majd a beteg megkérdőjelezte az érzécsalódások realitását, végül maguk az érzécsalódások is eltűntek. A kórrajzkivonat az „érzécsalódások” és az ezeket magyarázó téveszmék tartalmára egyáltalán nem utal, az állambiztonsági megfigyelés, és általában véve a politika semmilyen formában nem szerepel az ötvenes évek közepéről ránk maradt orvosi dokumentumban. A kórrajzkivonat a betegség eredetére sem ad magyarázatot, az „auditív érzécsalódás” itt pusztán egy elmebetegség tüneteként bukkan fel, de sem tünetként, sem egyéb módon nem kapcsolják az orvosok a beteg életeseményeihez, vágyaihoz vagy félelmeihez – amelyekről ez a kórrajz szintén nem közöl semmit. Viszont a fentiekből rekonstruált orvosi szemléletben létezik/létezhet úgynevezett „doxaszmatikus szféra”, az irreális tapasztalatok irreális magyarázatának belső, szubjektív világa, amely, ebben a kórrajzban legalábbis, semmilyen módon nem kapcsolódik a külső, orvosok által is hétköznapiaként megélt realitással. Az itt diagnosztizált „schizophrenia hallucinatorica” nevű betegség e kórrajz alapján kizárólag a beteg belső, meg nem nevezett eredetű, valóságértéküket tekintve kontrollálatlan élményeiből adódik, ezek csökkenése vagy megszűnése jelenti a gyógyulást.

Nem tudjuk, hogy M. Gábor 1955 végén, pszichiátriai kezelése előtt három hónappal írt levele mikor került az orvosok kezébe. Annyit tudunk, hogy orvosai szerint ekkor „psichotikus” tüneteket produkál, továbbá a Magyar Dolgozók Pártjának írt levél a kórrajz csatolmányaként valamilyen értelemben tünetértékű – bár a kórrajz szövegében nem történik utalás egyik levélre sem. Az MDP vezetőinek címzett levél azonban, a kórrajzzal ellentétben, kizárólag politikai tartalmú: arról tudósít, hogy M. Gábor filmrendező és színész felelőségét az államvédelmi hatóság megfigyelői zaklatják. A gépelt levél feltehetően több példányban készült, ugyanis a kórrajzhoz csatolták az ajánlott postai küldemény kitöltött formanyomtatványát, amely szerint az eredetét elküldték a címzettnek.

*A Magyar Dolgozók Pártja
Központi Vezetőségének*

Kilépek a pártból, mert funkcionáriusai teroszerűen megakadályozzák filmművészeti alkotómunkám folytatását és családi életemet dezorganizálják.

Bár évekkkel előbb megírtam a Pártnak, hogy mellőzésem a reakciónak válik előnyére, beadványom lényege, mint ahogyan javaslataim és forгатókönyveim is, művészetellenes funkcionáriusok kezén kallódtak el.

A funkcionáriusok apparátusa semmibe vette születési adottságaimat és azt a tényt, hogy ha érettségi vizsgám óta anyagi helyzetem más útra nem kényszerített, azon dolgoztam, hogy a filmrendezés művésztévé képezhessem magam.

(...) Közel három éve annak, hogy agyamat tudtom és beleegyezésem nélkül rádióhullámok felvételére tették érzékennyé. Fájdalmak sugárzásával, fenyegetésekkel, családi békém folytonos zavarásával azt szerették volna elérni, hogy művészi hivatásomat megtagadjam.

Hogy mennyire művésznek való életforma, ha szerelmeskedés közben ocsmányságokat ordítanak az agyába, vagy eszményi perceiben szerelmesének testét villanysugarakkal ütlegelik, ezt az olvasó ítéletére bízom. De megállapíthatom, hogy a legtávolabb áll attól, amiért a művész alkotómunkájával küzd.

Bár ez az apparátus minduntalan alkalmatlannak és beszervezhetetlennek minősített, ennek ellenére reménytelen erőfeszítést folytatott, hogy belőlem valamiféle mikrofont, vagy hangszórót képezzen, mint hogyan a feleségem agyát azzá preparálták, művészi adottságai és elhivatottsága ellenére.

Másfél éve már lassan annak, hogy agyrádió közölték: a filmművészet lángelméjének tartanak, eddig hibásan ítélték meg képességeimet és azonnal leszerelik az agyamba erőszakkal becsempészett antennát és feleségemmel együtt békében hagynak élni. Ígéretük ellenére továbbra is azon fáradoznak, hogy öntudatomtól megfosszanak engem is, ezzel azután az M. Gábor – K. A. művész házaspár tehetségének bűnös agyonhallgatását bürokratikusán egyszersmindenkorra ad acta lehetetlené tenni, ahelyett, hogy élettársamat felszabadítanák, aki mint ahogyan azt rádiójukon közölték, valamiféle „büntetés” folytán került ebbe a szerencsétlen helyzetbe, de ez a „büntetés” már régen letelt.

Ilyen igazságtalanság után az is érthető, hogy a filmgyártás államosítása elején készült közös filmünket a kívánt pótfelvételek leforgatása után sem engedték forgalomba hozni és a további közös alkotómunkánkat (...) sorozatosan bekövetkező „véletlenek” hiúsították meg, mert ez az apparátus tagadja a művészpárok fokozottabb alkotóképességét és annak jelentőségét. (...) Ennek az apparátusnak köszönhetem azt a levelet is, amit a népművelési minisztérium írt és amiben munkásságomat státuszgondokra hivatkozva elutasította.

(...) Ez az apparátus éveken át azzal foglalkozott, hogy valamelyik „skatulyába” gyömöszölgjön, nagysokára rájött, hogy a „filmművészet lángelméjével” van dolga, hogy annál mohóbb kíváncsisággal folytathassa agyam káros éleboncolását, igyekezve kikutatni tehetségem „receptjét”, amit sohasem találhat meg, mert erre csak évtizedeken át folytatott gyakorlati és elméleti munkásságom művekké formálódása után derülhetne fény, anélkül, hogy a hajszolt recept előkerülne. (...)

Úgy képzeltem, hogy ez az apparátus tapintatos semlegességével az alkotó ember életének és munkájának megkönnyítéséért van, nem pedig azért, hogy dezorganizálja. Ezt a Pártnak nem volna szabad eltűrnie!

Mellékelem a tagsági könyvemet.
Budapest, 1955, december 14.

M. Gábor 1955-ös megfigyeltetése tehát egyrészt saját, másrészt feleségével közös művészi hivatásával kapcsolatos. A „rádióhullámokkal” és más eljárásokkal, amelyek az „apparátus” felől érkeznek a levél alapján, az államvédelmi megfigyelés elsősorban a Párt akaratát képviseli a művészállampolgár felé. A megszólított Párt, amelynek a levél megírásáig a szerző is tagja volt, itt éppen saját egyre mechanizáltabbá váló apparátusa és „művészetellenes” funkcionáriusai miatt válik alkalmatlanná arra, hogy a valódi szocialista művészetet támogassa. A levélből rekonstruált elképzelés szerint tehát M. Gábor filmrendező és felesége alkotómunkájának elvei és célja megegyezik a Párt elveivel és céljával, azonban a Párt egy olyan elidegenedett-elidegenítő apparátust működtet, amely nem

a szocializmus híveinek, hanem éppen ellenségeinek kedvez. M. Gábor levele a Párttal való szakítás és ennek indoklása. De M. Gábor, levele alapján legalábbis, az 1950-es évek közepén kénytelen volt együtt élni a Párt apparátusával: a Párt M. Gábor és felesége közé került, jelen volt a legitimebb együttléteiknél, végül a feleség maga is géppé, az apparátus szócsövévé vált.

Az elbeszélésből arra lehet következtetni, hogy kezdetben az apparátus eljárásait az indokolta, hogy M. Gábor művészi tehetsége, valamint feleségével való közös alkotómunkájának eredményei megkérdőjelezhetők. Bár a szerző nem fejt ki részletesen, a levél mégis arra utal, hogy az apparátus az alkotóképesség helyére költözik be: hol arra kényszeríti M. Gábort, hogy megtagadja művészi hivatását, hol pedig eleve nem ismeri el a művészházaspár érdemeit, majd a „*tehetség titkos receptje után kutatva*” monitorozza M. Gábor elméjét. Kórrajzon kívüli forrásból azonban tudható, hogy M. Gábor valóban nem készített több filmet, felesége viszont a levél keletkezésének idején, 1955-ben és később is, sokat foglalkoztatott, népszerű művész volt.

M. Gábor tehát a levél szerint művészként kerül kapcsolatba a Párt megfigyelő apparátusával, magánélete is elsősorban emiatt válik „érdekessé”. A filmrendező személye itt alkotások nélkül is foglalkoztatja a Párt apparátusát. Tehetsége az államhatalom számára nem kérdéses, a „*filmművészet lángelméjeként*” tartja számon, bár filmjei helyett a művész fejének tartalmát vizsgálja. A filmművészetet itt M. Gábor személyében „államosították”, a filmrendező művésztől az államapparátushoz kerül az „igazság látásának” privilégiuma, és ahogy láthattuk, ez az „igazság” ebben az esetben nem más, mint az „elhallgattatott” filmrendező tehetsége. Ez az államosított apparátus arra törekszik, hogy a privát szférát is „államosítsa”, technicizálja, a rendszer élettelen alkatrészévé (mikrofonná, hangszóróvá) tegye.

Az államvédelem azonban, embertelensége ellenére/mellett, szexualizált. 1963 végén özv. Kreybich Miklósnéval való első találkozásáról M. Gábor a következőket meséli az orvosoknak:

„Elmondja, hogy 1961-ben, mikor egyedül hagyta a felesége, helyesebben már a válás időszakában az 1956-os »hallucinált férfi hang«, mely igen sok kellemetlenséget okozott neki, kezdett elmaradni, és egy kellemes női hang egyre többször kezdett hozzászólni, és ellentétben »férfi elődjével«, igen pozitív érzéssel töltötte el a hang útján »mellé álló személy.«

Özv. Kreybich Miklósné „kollégája” és „elődje”, azaz M. Gábor korábbi megfigyelője eszerint egy „férfi hang” volt. Bár az 1955-ben írt levélben és az azt követő pszichiátriai kezelés dokumentációjában sincs szó az „apparátus” alkalmazottainak kilétéről vagy neméről, feltételezhető, hogy M. Gábor 1963-as beszámolójában az akkori, az 1950-es évek közepén történő államvédelmi megfigyeltetésére utal. A filmrendező-színész nő házaspár magánéletébe és közös kreativitásába ekkor megfigyelő harmadikként tehát az állambiztonság férfi alkalmazottja kerül. A „férfi hang” jár a hálószobában a házaspár „*eszményi perceiben*”, és eszerint e „férfi hang” vonja kétségbe, majd ismeri el M. Gábor művészi képességeit. Az államvédelem egy „másik” férfi alakjában akarja kiszorítani M. Gábort a saját életéből és alkotásaiból, de végül éppen ez a „férfi hang” (és maga a politikai megfigyeltség) lesz művészi tehetségének egyedüli elismerője és bizonyítéka – hiszen filmeket továbbra sem készíthet.

A kórrajzból nem derül ki, hogy a pszichiátria konkrétan hogyan ítélte meg M. Gábor és a pártapparátus e levélben leírt kapcsolatát. Feltételezhetjük csupán, hogy nem ismerte el sem az államvédelmi megfigyelés tényét, sem annak fentebb leírt módját reálisnak – az orvosok sem a „betegség” kiváltó okaként, sem egyéb módon nem hozzák szóba az államvédelmi megfigyeltetést vagy egyéb politikai tartalmat. A „rivális” „férfi hang” az orvosok szerint feltehetően nem az államvédelem technikai apparátusának, hanem a

„doxaszmatikus sphaera” része. Nem kapcsolódik sem a pártapparátushoz, sem valamiféle közös valósághoz, de a kórrajz alapján M. Gábor érzelmeihez, vágyaihoz, félelmeihez vagy életeseményeihez sem. Az államvédelmi megfigyelés e módja tünetként nem lehet sem a privát, sem a nyilvános szférá része: a pszichiátria a „doxaszmatikus szférába” utalja, amely kívül esik a common sense és a normalitás határán, így „kezelhetővé” és szankcionálhatóvá válik.

Az 1955-ös megfigyelés „férfiasságáról” az idézett megjegyzésen kívül, amely ezt tényként közli, nincs egyéb adatunk. M. Gábor állításából kiindulva tehát annyit tudunk, hogy az államhatalom egyszerre gépi és maszkulin, ebben a két minőségében hatol be M. Gábor magánéletébe. Ha a végeredményt nézzük, M. Gábor privát szférája szinte teljes mértékben felszámolódik, a „totális férfi” megfigyelő uralma alatt áll: felesége az államé lesz („elgépiesedik”), M. Gábor „függetlenségét” pedig éppen az biztosítja, ami felkeltette az államvédelem érdeklődését, „tehetségének titkos receptje”, amely még az államvédelemnek is kizárólag a filmvásnzon mutathatja meg magát. Akárhogy is nézzük, M. Gábor filmrendezőként kizárólag az állam tekintetében létezik, az állam tekintetét pedig azért vonzza, mert filmrendezőnek „tekinthető”. A „rivális” állam-férfi M. Gábor tehetsége után kutat úgy, hogy felszámolja M. Gábor privát szféráját, holott csak akkor pillanthatná meg, amit keres, ha a filmrendezőnek lenne magánélete, amit legálisan „vetíthetne” a nyilvánosság elé.

Ekkor, 1955-ben, M. Gábor a Pártnak ír levelet, amelyben beismeri tehetetlenségét a férfi-államvédelem-apparátussal szemben. A politikai hatalom, a levél szerint, tiltja a művészi megnyilvánulást, a művész személye azonban továbbra is fenntartja az apparátus és a „férfi hang” érdeklődését, M. Gábor, feleségével ellentétben, így kizárólag az államvédelem „férfi hangja” által jut „nézőközönséghez”. A felháborodott panaszlevél tehát M. Gábor privát szférájának védelmében íródott, a hatalomapparátus a szexualitásba és az alkotás folyamatába avatkozik bele, mindkét területet úgy manipulálja, hogy maga az apparátus kerül a „Másik” – a feleség és a nézőközönség – helyére. A rendelkezésünkre álló adatok alapján a pszichiátria éppen ezt a „Másikat” vonja kétségbe, M. Gábor élményeit tünetként nem kapcsolja sem a hatalomhoz, sem a páciens vágyaihoz-félelmeihez. Az „érzécsalódások” és a „doxaszmatikus szféra” a pszichiátria értelmezésében a Másik hiányaként (önkényesség, értelmetlenség) diagnosztizálható.

M. Gábornak van elképzelése arról, hogyan kéne ideális esetben működni az államapparátusnak, ahogy ő maga fogalmaz, egy valóban szocialista társadalomban „*az apparátus tapintatos semlegességével az alkotó ember életének és munkájának megkönnyítéséért van*”. Miután ez a Rákosi-korszak Magyarországon M. Gábor szerint nem így van, 1955 végén a levélben részletezett okok miatt kilépett a Pártból, és feltehetően ugyancsak a levélben részletezett okok miatt 1956 márciusában „belépett” az idegklinika zárt osztályára, ahonnan hat hónapi kezelést követően „*nagymértékben javult*” állapotban távozott.

A sorsüldözött szerelmesek

A kórrajz egyéb csatolmányai és az 1963-as orvosi kezelés dokumentumai szerint tehát M. Gábor és az államvédelem kapcsolata folytatódott, párton kívüli, munka nélküli filmrendezőként továbbra is a politikai rendőrség célszemélye. 1963-ban viszont nem szenvedése vagy „politikai üldöztetése” hozza M. Gábert a Lipótmezőre, hanem mentőautó, akarata ellenére, rendőrségi kísérettel. A „beteg” ekkor elvált férfi, saját elbeszélése alapján boldog vőlegény, menyasszonya a politikai rendőrség egyik dolgozója – a kórlap borítóján „legközelebbi hozzátartozóként” megnevezett özv. Kreybich Miklósné, a csatolt levelek és az exploráció szerint lánykori nevén Goldberger Gizella. A „bizonyítékok” alapján a különös pár a kórrajz kelet-

kezéséhez képest csaknem egy éve, 1963 elejétől tervezi a házasságot és az összeköltözést. A kórrajzhoz csatolt egyik – úgy tűnik, el nem küldött – levél szerzője maga a menyasszony:

Varga Károly gondnok úrnak,
Budapest XIII. Fürst Sándor u. 19.

Völegényem: M. Gábor közölte, hogy az általa lakott két szoba összkomfortos lakás (...) i. t. Gondnok úr kezelésében áll és eladó. Úgy beszéltük meg völegényemmel, hogy mielőbb hozzáköltözöm és miután a házasságot megkötöttük, érdemben tárgyalhatunk az említett öröklakás megvételéről. Addig is kérem i. t. Gondnok urat, szíveskedjen az öröklakás tulajdonosát erről értesíteni és arról is, hogy igényt tartok a völegényem által lakott öröklakás felerészben való bérletére, míg a házasságot megkötöttük. Az is érdekelne minket, hogy a lakás megvásárlása esetén a telekkönyvbe M. Gábor és Goldberger Gizella nevekre lehet-e a tulajdonjogot bejegyeztetni s hogy ennek lebonyolítását és a szerződés megkötését vállalná-e i. t. Gondnok Úr.

Teljes tisztelettel
Budapest, 1963. jan. 24.

A levél az összeköltözés szándékán túl szerzőségével és szándékával „bizonyítja”, hogy Goldberger Gizella létező állampolgár, hivatalosan is elismert, például anyakönyvbe, telekkönyvbe bejegyezhető személyazonossággal rendelkezik. A pszichiátriai kórrajzhoz csatoltan viszont Goldberger Gizella e „személyazonossága” M. Gábor elmebetegségének bizonyítéka, ahogyan a völegény alábbi levele is:

Drága Ferdefeketeszemű Gizim!

Várom levelét s különösen olyan dolgokról, ami a fészekrakásunkkal, lakás, berendezkedés, stb. kapcsolatos. Például itt volna mingyárt a fürdőszoba vízmelegítő kérdése. Nem tudom, mire gondol, inkább villanybojlerre, vagy gázra. Érdeklődtem mindkettő iránt, árban kb 4500-5000 akármelyik, mert ha a gázmelegítő olcsóbb is, de a kérény és csővezeték szerelése ugyanannyiba kerülne nagyjából, mint a villany. (...) A sütéshez nem értek, tehát drágám, magának kellene állania a sütőfelelős tisztséget. Hiszem, hogy a főnöksége rá fog jönni arra, hogy meg kell engedje magának a völegényével levelezést, akármilyen szigorú szabályok szerint kell élnie odabent.

És most nem tudom, hogy ez az odabent Budán van-e vagy Pesten, mindkét helyre küldöm a leveletem, remélem, olvasnia csak szabad.

Szerelmem! Türelmesen várok rád, bízom benne, hogy írni engednek, ha pedig nem, akkor én írok neked édes Ferdeszeműm.

Házasságkötésünket napokon belül el tudjuk majd intézni.

Mi a véleményed édesem a templomi esküvőről?

Türelmesen várakozva, számlálatlan forró csókkal

Ölel a te Picid

Bpest, 1963. febr. 24.

A magánlakáson „lefoglalt” levelezés alapján egy szerelmespár a hétköznapok boldogságát tervezgeti, ennek egyetlen, ám leküzdhető akadálya a menyasszony foglalkozása és munkahelye, a rendőrség, ahol tiltják az alkalmazottak és civil személyek magánjellegű kapcsolatait. A levélből arra is következtethetünk, hogy a szerelmesek valamilyen egyéb módon mégis kapcsolatba lépnek egymással, hiszen „napokon belül” elintézik a házasságkötést, és sejtethetően a „fészekrakással” kapcsolatos tervezgetésről is esett már korábban szó.

Goldberger Gizella és M. Gábor kapcsolatáról az orvosokkal folytatott explorációk lejegyzésében még többet közöl a kórrajz. Úgy tűnik, az orvosok nézőpontjából lényegében ugyanaz kérdéses, mint M. Gábor számára, özv. Kreybich Miklósné Goldberger

Gizella státusa, aki M. Gábor szerint „nem élő személy, hanem a »hallutinatiok« alapján menyasszonya, egyetlen barátja, és szeretője”. A „hallucináció”-státus azonban, ahogy látjuk, nem zárja ki a baráti, szeretői, menyasszonyi viszonyt, sőt a lefoglalt levelek és az explorációk arra utalnak, hogy Gábor és Gizella kapcsolata a hétköznapi kommunikáció, a testi szerelem, valamint hatósági értelemben is (mint telekkönyvi bejegyzés és házasságkötés) a legális, hagyományos formákra törekszik. Az orvosokkal folytatott első exploráció során M. Gábor egy szerelmes férfi rajongásával és lelkesedésével számol be menyasszonyával való kapcsolatáról, megismerkedésükről, hétköznapijaik kisebb-nagyobb örömeiről-bánatairól.

„Elmondja, hogy 1961-ben, mikor egyedül hagyta a felesége, helyesebben már a válás időszakában az 1956-os »hallucinált férfi hang«, mely igen sok kellemetlenséget okozott neki, kezdett elmaradni, és egy kellemes női hang egyre többször kezdett hozzá szólni, és ellentétben »férfi elődjével«, igen pozitív érzéssel töltötte el a hang útján »mellé álló személy«. Fokozatosan, hónapokon át ismerte meg – csak hangok útján – azt a nőt, aki 1928 aug. 11-én született, foglalkozása rendőrvezérőrnagy, a férjét egy nagy politikai ügy kapcsán Rákosi felakasztatta, rendőrtábornok volt akkor. A nő, akit most ő menyasszonyának tekint, elmondta neki, napközben sokszor, folyamatosan, vagy megszakításokkal történő beszélgetéseik kapcsán, hogy volt férjét nagyon kedvelte, de sexualisan nem egyeztek. Mivel ő – a menyasszony – a nyomozó szervekhez tartozik, nyilván parancsot kapott, hogy figyelje meg őt, a tehetséges rendezőt, akit teljesen mellőznek a szakmában. Elmondta neki, hogy éveken át figyelte őt, de nem adott jelt magáról. Mikor megbizonyosodott arról, hogy rendes ember ő, akkor érzelmileg kezdett hozzá kötődni, majd beleszeretett. Nem hajlandó megmutatni magát, mert elmondta neki, hogy ő nagyon csinos, és nem akarja, hogy túlságosan, sexualisan kösse magához. Ugyanis menyasszonyának az a terve, hogy leszerez, és egész életét neki, jövődöbeli férjének szenteli. Ezért tart attól, ha idő előtt teljes testi valóságában megjelenik előtte, akkor már együtt kell az utcán is mutatkozniuk, és nyilván felfigyelnének a nyomozó szervek activ kapcsolatukra. A leszerelése így nehezebben menne, mert ebből a fontos posztból nem szívesen enged el a rendőrség senkit, és valószínűleg az történne, hogy őt is inkább bevennék a rendőrségre, mint menyasszonya férjét valamilyen functio betöltésére, de ezt egyikük sem akarja. Ezért megállapodtak beszélgetéseik kapcsán, hogy mindaddig, míg le nem szerelik, teljes egészében nem fog előtte mutatkozni. Menyasszonya hangjának nincs térbeli elhelyezkedése, mintha belülről hallaná, olyan, mintha jól működő telefon rezgéseit érzékelné fülében, külső zaj nem szokta elnyomni. A hang valóságosságáról teljes bizonyossággal meg van győződve. (...) Ez a hang biztos kívülről jön, biztosan élő, létező külső személytől származik.

Hogy hogyan zajlik le, az hogy láthatatlanul képes menyasszonya beszélgetni vele, ezt úgy képzeli a technika mai állása mellett, hogy valószínűleg ultrarövid hullámú adón érintkezik vele, és amikor beszélget vele, úgy gondolja, mindig a rendőrség épületéből történik. Mondta neki a menyasszonya, hogy ő látja is őt, ezután bővebben nem érdeklődött, hogy milyen technikai felszereléssel teheti ezt, nyilván van olyan készülék a rendőrségnél, amivel ezt megteheti, valamilyen rezgések útján történhet. Nem nagyon érdeklik ezek a részletek, mert számára az a fontos, hogy minél hamarabb feleségül vehesse menyasszonyát, akit Gizellának hívnak, és úgy gondolja, ha ilyen rendőrségi titkok után faggatózna, kellemetlen lenne Gizellának.

A menyasszony valóságos létéről többek között realis tények alapján győződött meg. Valamelyik nap a Gizi hangja mondta, hogy édesem, pénzt fogok neked küldeni, és valóban, a levélszekrényben 300 frt-ot talált. A másik az, hogy 1961 dec. 7.-től sexualis kapcsolatuk van, mely igen kiegyensúlyozottá teszi az ő életét. A kapcsolat főleg „lelki sexualis kapcsolat”, fantázia az alapja, mert testi valóságban nem jelenik meg ilyenkor sem Gizella. Ilyenkor is a Pauler utcai rendőrségen van a menyasszonya, és valamilyen komplikált technikai idegjáték útján odavetíti magát az ő ágyába. Ilyenkor felvillantja meztelen testének egy-egy részletét, megjelenik meztelen testének körvonala.

(...) »Az, hogy konkretizálható legyen Gizi tényleges léte« olyasmis is bizonyítja, hogy pl. Gizi megszólal, hogy »Édesem, te éhes vagy, nem akarsz valamit enni?« És valóban, ahogy ezt kimondja a Gizi hangja, érzi is az éhséget.

Beszéleteik részletek, intímek. (...) Az, hogy néha felvillan egy fekete, kissé ferdén metszett szem, egy egyiptomi metszésű orr, az csak fokozza vágyát, és alig várja a testi beteljesülést. Gizella nagyon féltékeny minden fekete nőre, ha pl. vásárolni megy, és vagy a kiszolgáló, vagy valamilyen utcán elhaladó nő fekete, a Gizi szemrehányó kedves hangja azonnal megszólal: ne nézd olyan nagyon ezt a nőt, ne maradj itt olyan sokáig, túl csinos ez a nő. A Gizella nagyon féltékeny típus. Épp a napokban volt egy kisebb vitájuk. Gizella elkezdte faggatni, hogy kiket szeretett ölelte. Ő nevetve nyugtatta meg, hogy monogám természete biztosíthatja őt a boldog jövőt illetően. Ki is békültek ezután.

Gizella miatt nem érintkezik az emberekkel, semmi és senki más nem érdekli. A legszükségesebbeket bevásárolja magának, egyedül főz, és olyan kedves az, hogy minden otthoni teendőben is társa Gizella. Ha keveri a rántást, Gizi beleszól, hogy »most fogod túlzottan megpirítani«, Gizi figyelmezteti őt arra, hogy gondoskodjék a szénről télire. Néha elmegy moziba, de ezt is Gizi miatt teszi. Gizinek, mint államvédelminek nem szabad eljárni szórakozóhelyekre, és Gizi igyekszik is őt az ilyen dolgokról lebeszélni, mert fél a felettes hatóságaitól. Ő ilyenkor kedvesen, határozottan megmagyarázza a Gizinek, hogy kultúrára szükség van. A Gizi, mivel kikapcsolódni belőle már nem tud, mert őbenne van, »viszualisan is követi őt« a moziba. – Vessen magára az államvédelmi hatóság, hogy nyomozati úton ilyen tartós kapcsolatba hozta őt a Gizivel. Most már »kikapcsolni« nem lehet öbelőle, a Gizi és végignézi az ő szemével a mozielőadást. A Gizi igen értelmes intellektuális típus, de sok mindenre neki kell megtanítania. (...) A rádióműsorokat nagyon szereti, és a Gizella most már vele együtt tud művelődni, sokat hallgatják a rádióegyvetemet, Bach, Mozart a kedvencük.

(...) Nem érti, miért hozták ide a Lipótmezőre. Az igaz, hogy nem enged be senkit a lakásába, de ő most el van nagyon foglalva Gizellával, és szeretne már a nősilésig eljutni. Ha őhozza nők vagy idegen emberek járnak, ez esetleg Gizi vagy nyomozó felettéseinek a fülébe jut, és esetleg nehezíti Gizi leszerelését, mert őt mint jövődöbeli férjét is megvádolhatják azzal, hogy nők járnak a lakásába. – Egyetlen kívánsága van, hogy Gizivel megesküdhessen, és attól tart, hogy ezt itt nem teheti meg, ezért kéri, engedjék haza."

A politikai rendőrség női alkalmazottja a Kádár-korszak elején, úgy tűnik, valóban „tapintatos semlegességgel” végezte munkáját, a beszámoló szerint nem zaklatta a megfigyeltet, csak akkor „hangosította ki magát”, amikor személyes vonzalmának engedve megszegezte „munkaköri kötelességét”: leleplezte magát a célszemély előtt. Az orvosoknak előadott romantikus kémtörténetben egy ávós házaspárból a megözvegyült feleség és egy művész házaspárból az elvált férj talál egymásra, miközben a rendőrnő a művész férfi megfigyelésével volt megbízva. M. Gábor történeteiben az előzmények szerint az új pár mindkét tagja megszenvedte az ötvenes évek diktatúráját, Goldberger Gizella politikai per során veszítette el férjét, aki maga is az államvédelemnek dolgozott, M. Gábor és felesége gyötrelmeit pedig már ismeri az olvasó. Gizella és Gábor „sorsában” tehát sok a párhuzamos vonás, mindkettejük korábbi kapcsolata kollegiális viszony is volt egyben, a Rákosi-korszak politikája mindkettejüknek nagy veszteséget okozott. Azonban a két korábbi házasság a valóság két különböző ténfelén működött: Kreybichék rendőrként a megfigyelők oldalán dolgoztak, M.-ék civil művészként voltak megfigyelték, a két világ között kizárólag az államvédelem apparátusa teremthet kapcsolatot. Özv. Kreybich Miklósné csak úgy tudja megszólítani megfigyeltjét, ha leleplezi a megfigyelés tényét magát és saját személyét. Az államvédelem szigorúan titkos ügynöke dekonspirálta magát a célszemély előtt, így létrehozott egy olyan privát szférát, amely korábban nem létezett, hiszen éppen az államvédelmi megfigyelés számolta fel. A fenti beszámoló szerint azonban itt nem a civil célszemély elől titkolja az államvédelem megfigyelttése tényét, ellenkezőleg: a megfigyelő és megfigyelt személyes kapcsolata az államvédelem előtt

válík titokká. Ezáltal létrejön a privát egy sajátos, a hétköznapokétól eltérő tere, amely éppen a hatalommal való tiltott viszonyból nyeri egyedülálló bensőségségét.

Bár M. Gábor elmondása szerint a politikai rendőrség célszemélye, a fenti beszámoló éppen „civilségében” és hétköznapiságában szembetűnő. Az „1956-os férfi hanggal” ellentétben itt a Párt és apparátusa nem zavarja „megfigyeltjeinek” életét, belát ugyan a magánélet tereibe, de nem érzékelteti jelenlétét. M. Gábor ugyan azóta sem készíthetett filmeket, sőt feltehetően éppen pszichiátriai kezelése miatt ekkor már rokkantnyugdíjas. Az állambiztonság azonban története szerint „tapintatos semlegességgel” továbbra is érdeklődik a „tehetséges rendező” iránt, akit „teljesen mellőznek a szakmában”: a politikai rendőrség női tisztje éveken át előbb kötelességből, majd szeretettel figyelte M. Gábor minden percét, amíg elő nem lépett, hogy felfedje kilétét, majd a megfigyelés a megfigyelő tudtával továbbra is folytatódott. De hol itt a politika? – kérdezhetnénk. Sem az államvédelmi megfigyelő, sem célszemélye nem említ politikai témákat, M. Gábor ebben a történetben inkább szeretet és figyelem tárgya, mint megfigyelve ellenőrzött potenciális politikai ellenség. Igaz ugyan, hogy az elbeszélés szerint a rendőrnő csak akkor szeretett bele a célszemélybe, miután „megbizonyosodott arról, hogy rendes ember ő” – bár nem tudható, hogy M. Gábor (Gizella) „rendesség” alatt vajon politikai szempontból való megbízhatóságot ért-e, vagy valami mást. Ha Gábor és Gizella kapcsolatát összevetjük Gábor ötvenes években megélt megfigyelési ügyével, nemcsak az ötvenes évek maskulin kegyetlensége és a hatvanas évek feminin gyöngédségének kontrasztja tűnik fel, hanem az is, hogy M. Gábor művészi ambíciói a nyilvánosság iránti igényből szintén abba a sajátos „privát szférába” kerültek át, amelyet Goldberger Gizellával közösen hoztak létre. M. Gábor ebben a történetben nem akar több filmet rendezni, azonban közli az államvédelem ügynökével, hogy „kultúrára szükség van”, majd a hatalom tiltása ellenére „fejében” moziba viszi ávos menyasszonyát („Vessen magára az államvédelmi hatóság, hogy nyomozati úton ilyen tartós kapcsolatba hozta őt a Gizivel”).

Gábor és Gizella viszonyát az államvédelmi megfigyelés apparátusa hozta létre, teszi lehetővé, tiltja és tartja fenn, azonban a viszony éppen apolitikusságában és hétköznapiságában szembetűnő. A politika és a magánélet szokatlan találkozása teremt meg a helyzet bizzarr romantikáját. Ebben a történetben ugyanis úgy jön létre a köz és a magán között egy illegitim (az „államvédelem” és a pszichiátria által egyaránt szankcionált) terület, hogy az államhatalom egy része (özv. Kreybich Miklósné Goldberger Gizella) leválík, és M. Gábor személyével való kapcsolatában a magánélet „hallucinációjaként” létezik.

Özv. Kreybich Miklósné III/III-as tiszt tehát a dekonspiráció bűnét követi el, amikor feltárja kilétét annak, akit megfigyel: leleplezi a titkosszolgálatok működését. Gábor és Gizella szerelme az elbeszélés szerint két esetben teljesülhet be: vagy mindketten titkosrendőrök lesznek – az állam részei, vagy civilek, Gizella leszerel az állambiztonságtól. Az elbeszélés jelenében azonban Gábor és Gizella kapcsolata az (és nem valamiféle politikai tartalom), amit a III/III elől rejtegetniük kell. M. Gábor történetében a kádári titkosrendőrség az ötvenes évek gyakorlatától eltérően működik. Egyrészt nem avatkozik bele a megfigyelt hétköznapjaiba, másrészt a „férfi hang” eljárásától eltérően az apparátus éppen a közvetlen fizikai kapcsolatot nem hozza létre a megfigyelő és a megfigyelt között. A két esetben mégis hasonló jelenség történik. Az 1950-es évek közepén az apparátus a „férfi hang” által M. Gábor erotikus és alkotói lényének elgépítésére törekedett, létrehozott egy olyan elidegenedett kapcsolatot M. Gábor egykori magánéletéből, ahol a „Másik” maga az apparátus lett. A hatvanas évek elején a „gyöngéd” női megfigyelő szintén az apparátus technikai felszereltsége által képes kapcsolatba lépni M. Gáborral, sőt kettejük kapcsolatát – mivel az állambiztonsági megfigyelés kizárja a megfigyelő és a megfigyelt közötti privát viszonyt – kizárólag ezzel a technikai apparátussal lehet fenntartani. Az ötvenes évek megfigyeléstörténetében a (párt)apparátus az emberi kapcsolatok elidege-

nítésére, elgépiesítésére törekedett (ideértve M. Gábor önmagával fenntartott kapcsolatát is), a Kádár-korszakban viszont az egyedül élő M. Gábor éppen az apparátus és „gépei” által teremt „emberi” kapcsolatot (ide értve talán önmagával fenntartott kapcsolatát is). Gábor és Gizella viszonya a fizikai kontaktus lehetőségének hiányában az apparátus technikai „segédeszközeivel” lehet erotikus: Gizella „*valamilyen komplikált technikai idegjáték útján odavetíti magát*” Gábor ágyába, a szexualitást, de általában véve az intimitást is az államvédelem technikai apparátusa teszi lehetővé, a pár „*ultrarövid hullámú adón*” keresztül beszél egymással, Gizella csak a rendőrség épületéből tud kapcsolatba lépni Gáborral és így tovább. Az apparátus azonban itt az intimitás olyan fokát tartja fenn folyamatosan, amely a hétköznapi, felnőtt emberi kapcsolatokban csak kivételes pillanatokban fordul elő. Gábor Gizella közvetítésével érzi, ha éhes, Gizella képes Gábor szemével látni, így járhatnak együtt moziba; munkaköréből adódóan Gizi „szeme” mindent lát, minden pillanatban ott van Gáborral, ismeri minden gondolatát, figyelmezteti, ha odaégeti a rántást, ha elfelejt szemet vásárolni télire, Gizella egyetlen pillanatra sem hagyja el, akit hivatali kötelességből figyelnie kell, és akit szeret. Az állambiztonsági megfigyelés a maga sajátos eszközeivel az intimitás rendkívüli formáit teszi lehetővé, másrészt azonban éppen ez a különös eszköztár akadályozza a szerelmespár „valódi” (fizikai) kapcsolatát.

M. Gábor esetében nem az állambiztonsági megfigyelés konstruálja meg célpontját (például reakciós, szabotőr, kém, „*másként gondolkodó*” stb. formájában), hanem éppen ellenkezőleg, a vélt vagy valós módon megfigyelt „azonosítja” a megfigyelt: az ügynök előlép és özv. Kreybich Miklósné Goldberger Gizella néven bemutatkozik. A megfigyelt így a megfigyelő „nézőpontján” keresztül azonosítja saját magát – mint völegényt –, de nem mint politikai célpontot! M. Gábor történetében a „privát” az államvédelem női rendőr vezérőrnagyának (be nem teljesülő) vágya, M. Gábor pedig annyiban magánszemély, amennyiben az állam birtokolja a látás privilégiumát. Úgy tűnik, a pszichiátria éppen ezt a „mandínerből” létrehozott azonosságot nevezi meg betegségként, és az özv. Kreybich Miklósnéként azonosított állambiztonsági megfigyelt kezeli tünetként. Az orvosok így foglalják össze az eddigieket:

„A 2 év óta magányosan élő beteget a Tanács egészségvédelmi osztálya utalja be, mivel lakásába nem enged be senkit a beteg, és éjjel »hangos zörejek« hallatszanak a lakásból. Adatok állnak a rendelkezésünkre, mely szerint 1956-ban paranoid schizophréniával kezelték a Balassa utcai klinikán. – Eszerint 52 éves kora körül kezdődött kóros psychés folyamat, melyet jelenleg tiszta tudat, jó orientatio mellett intenzív hanghallásos hallucinatioi, fantasztikus téveszmék, üldöztetési, befolyásoltatási vonatkoztatások jellemeznek. Intellectusa megtartott.

Dg. Schizophrenia paranoides.”

Az állambiztonsági megfigyelés itt megmutatkozó sajátosságaiból adódóan özv. Kreybich Miklósné Goldberger Gizella személyazonosságára, valamint M. Gáborral való kapcsolatára az orvos és a beteg ugyanazt a kifejezést használja: „hallucináció”. M. Gábor nézőpontjából Gizella hallucináció mivoltát az állambiztonság idézi elő és Gizi leszerelésével szűnne meg, a pszichiáterek szerint viszont M. Gábor elméje hozza létre „Gizellát” és az „állambiztonsági megfigyelést”, ezért gyógyszerekkel kezelik. M. Gábor és Goldberger Gizella kapcsolata a páciens nézőpontjából illegális – az államvédelem által tiltott, a pszichiátria nézőpontjából viszont irreális, azaz normalitást sértő. M. Gábor kezelése a kapcsolat megszüntetésére irányul:

„12.23. Nyugodt, csendes, úgy mondja: »Gizi érdekes módon ritkábban jelentkezik, mint otthon«

12.27. a házasság Gizellával továbbra is »nagyon szerencsés dolog lenne«

1964.01.03.napok óta nem borotválkozott, állítja, hogy a szakállvisélet régi vágya. Főorvosi rábeszélésre hajlandó megválni szakállától.

(...)

2.5. A beteg a mai napon jelentkezett, elmondása szerint otthon jól van. 19-re rendeltük be ismét.

02.19. Egyedül érkezik. Bár állítja, hogy Gizi 1964. jan 2.tól nem jelentkezett, (...) elhanyagolt külsejű, mosdatlan, ruházata gondozatlan, nadrágja nincs begombolva, ezért 1 napra kap csak szabadságot és a gondozónőt ki fogjuk küldeni

02.20. Jelentkezik. Ma már frissen mosdott. Állítja, hogy »Gizi megszűnt«, teljesen jól érzi magát. Két hét szabadságot kap.

(...)

08.26. Szabadságáról többször jelentkezett, a mai napon kiírjuk.”

M. Gábor (és Gizella) további sorsáról nincs tudomásunk. A kórrajzot lezáró *Epikrizis* szerint M. Gábor „magatartása mindvégig rendezett és fegyelmezett volt, téveseszméit részben corrigálta”. A kórrajzból nem derül ki, mire vonatkozik a „részben” kifejezés, meg kell elégednünk a kórrajzból származó utolsó információval, miszerint 1964 februárjában „Gizi megszűnt”, így M. Gábor nyugdíjas filmrendező egy ideig az állambiztonság figyelmes tekintete helyett a pszichiátria gondoskodása alatt állt, majd eltűnik a kórrajz dokumentációjából és a mi tekintetünk elől is.

M. Gábor egy romantikus történetet hozott a pszichiátriára, így azonban „dekonspirálta” özv. Kreybich Miklósné Goldberger Gizellát, a III/III osztály alkalmazottját – „aki” ezzel az aktussal az állambiztonság kötelékéből és M. Gábor „magánéletéből” a pszichiátriára került tünetként. M. Gábor és Gizella kapcsolata a fenti történet szerint éppen állambiztonsági és „pszichiátriai” jellegéből adódóan tiltott, de éppen e sajátos tiltásokon keresztül válik láthatóvá. Nem tudjuk, és szempontunkból nem is lényeges, hogy M. Gábort valóban megfigyelte-e a politikai rendőrség vagy sem. Annál lényegesebb viszont, hogy mit mond M. Gábor ezekről a megfigyeltetésekről, hogyan, miért és milyen következményekkel kerül ügye a pszichiátria elé. Ha M. Gábor nem „dekonspirálja” menyasszonyát, azaz nem árulja el kapcsolatuk létezését az orvosoknak, Gizella nem lehetett volna tünet. Minden egyes aktus, amellyel Gábor a kapcsolatot a „valódiság” és legalitás (például házasság, telekkönyvi bejegyzés) felé mozdítja, egyben az állambiztonság működésének/M. Gábor tüneteinek lelepleződése. Gábor és Gizella kapcsolata kizárólag illegálisan (vagy máshonnan nézve irreálisan) működik addig, míg Gizella le nem szerel az államvédelemtől – ez azonban nem Gáboron múlik. Az állambiztonsági megfigyelés M. Gábor esetében egy olyan apparátust nyújt, ahol az intimitás egyébként „tiltott” technikái működhetnek: megszólalhat hangosan egy szadista férfi hang, a magányból előléphet egy hallucináció-menyasszony, ahol lehet a másik szemével látni, a másik gondolatait érezni és így tovább. Az ilyen eljárások M. Gábor történetében több részről is tiltottak: egyrészt kizárólag a politikai rendőrség használhatja őket, másrészt a külvilág (a pszichiátria) nem ismeri el valóságnak – tünetként kezeli, de ami talán M. Gábor számára a leglényegesebb, éppen az az apparátus tartja a „hallucináció-állapot” (az „államvédelem”) fogságában a „Másikat” (Gizellát), amelyik ezekkel a tiltott és titkos eszközökkel létrehozta. Ebben a történetben az államvédelem reprezentációja az „intimitás” egy olyan módját teremti meg, amely kizárólag az államapparátus által működik. Amikor a páciens valódi, legitim magánélet elismertetésének igényével lép a nyilvánosság elé (például házassági tervekkel), az államvédelmi megfigyeltetésként és/vagy pszichotikus tünetként lelepleződik le, és így azonnal érvénytelenné válik. M. Gábor szerelme tehát beteljesületlen maradt. Ami az államvédelmi megfigyelést illeti, a kórrajzból kibontakozó történetben a politikai hatalom erotikus, egy olyan apparátust nyújt a személynek, amely „hallucinációként” ugyan, de mégis megjelenít egy nőt, a nő tekintetén keresztül egy férfit (önmagát). Az államvédelmi apparátus biztosítja az intimitásnak és a titkosságnak egy olyan szféráját, ahol a privát/nyilvános, köz/magán, egyén/hatalom, férfi/nő, én/másik megkülönböztetések aktuálisan érvényüket veszítik, így megjelenhetnek M. Gábor vágyaként, 1963 végén, egy pszichiátriai kórrajzon.